

MARTINI
AZPILCVETAE

DOCTORIS NAVARRI.

THEOLOGORVM NOSTRAE

ÆTATIS IVRISCONSULTISSIMI,

& Iurisconsultorum maximi Theologi

opera hætenus edita, in tres

Tomos digesta.

PRIMVS *Commentaria in aliquot Decretorum capita,
& septem Distinctiones de Pœnitentia complectitur.*

SECUNDVS *nonnullas eius in Decretales Pont. Max. Constitutiones, &
Gregorij XIII. Extravagantes lucubrations, continet.*

TERTIVS *Commentaria quadam, per quæ rationes traduntur, quibus ad
vitam perveniatur æternam, & futura vitæ supplicia evadantur, comprehendit.*

QUIBUS ACCESSERVNT INDICES QVINQUE,

quæstionum scilicet in utramque partem disputatarum, locorum S. Scri-

pturæ, & præsertim S. Canonici Legis Causæ, & Practicæ

& rerum verborumque copiosissimus.

QUÆ IN HOC PRIMO TOMO HABENTUR

34 PAGINA, & C. CONTINENT.

I
N
V
I
R
T
V
T
E

E
T
F
O
R
T
V
N
A.

LYGDVNI.

APVD HÆREDES GVLIELMI ROVILLII

CVM PRIVILEGIO ET FACULTATE SUPERIORVM

M. D. LXXIII.

12
1611

Priueleges du Roy.

HENRY par la grace de Dieu Roy de France & de Pologne: A nos amez & feaux les Gens tenans nos Cours de Parlement à Paris, Thoulouze, Rouan, Bourdeaux, Dijon, Aix, Grenoble, & Bretraigue: Bailifs, Preuosts & Seneschaux desdicts lieux, & de Lyon, Poictiers, Orlans, Tours, Bourges, Angiers, Picardie, & Champagne: & à tous nos autres Iusticiers ou leurs Lieutenants: Salut & dilection. Nostre cher & bien amé Martin Azpilcueta, Docteur en Decret, demeurât en la ville de Rome, nous a fait dire & remontrer, que pour lezele & affection qu'il a tousiours eue de proufiter au public, il se seroit de long temps exercé à composer plusieurs volumes & liures de Commentaires & lectures sur le droict Canon, de clarations, & interpretations d'iceluy: & entre autres vn traicté intitulé, *Manuale Confessariorum*, qu'il auoit premierement composé en langage Espagnol, & depuis l'auoit traduit en langue Latine, pour pouuoir ce faisant proufiter à plus d'vne nation: lesquels liures il auoit cy deuant en permission de faire imprimer en ladicte ville de Rome, de l'authorité de nos tressainctes Peres d'heureuse & treslouable memoire les Papes Paul troisieme & Pie cinquiesme, & de puis encores de l'authorité & permission de nostre tressainct pere Gregoire trezieme, seant à present: comme il nous est apparu par le brief sur ce obtenu de sa Saincteté, d'or la coppie deuement collationee, est cy attachée. Et parce que ledict exposant a puis n'agueres reuen & augmenté lesdicts liures, ainsi par cy deuant imprimez, & en auoit encores composé d'autres sur le mesme subiect de l'interpretation du droict Canon, qu'il desireroit faire tous imprimer en cestuy nostre Royanne, mesmement en nostre ville de Lyon, & ce par nostre cher & bien amé Guillaume Rouille, Libraire y demeurant. Mais il doubte que aucuns Libraires & Imprimeurs, ou autres de cestuy nostredict Royanne voulsissent faire imprimer lesdicts liures, & par ce moyen le frustrer de ses labeurs & de la despée & frais qu'il auoit faict & fait faire par ledict Rouille en l'impression d'iceux liures, si ne luy estoit sur ce par nous pourueu de remede conuenable, humblement requerant iceluy. Pource esuil que Nous inclinât liberalement à la supplicatio & requeste d'iceluy Azpilcueta, & pour luy donner plus d'occasion de continuer ce vertueux exercice de composer de bons & doctes liures à l'honneur de Dieu, & aduancement des hommes studieux de ceste profession & estude du droict Canon. A iceluy pour ces causes & autres à ce nous mouuans, auons permis & octroyé, permettons & octroyons, qu'il puisse par ledict Guillaume Rouille faire imprimer en telles marges & caracteres que bon luy semblera lesdicts liures de Commentaires, Lectures, clarations, & interpretations sur le droict Canon, cy deuant imprimez en ladicte ville de Rome, de l'authorité de nosdicts S. Peres, mesmement celuy intitulé, *Manuale Confessariorum*, par luy premierement composé en lague Espagnole, & depuis traduit en Latin, & autres liures par luy composez sur ledict droict Canon, non encores imprimez: & iceux liures faire vendre & distribuer en cestuy nostredict Royanne par ledict Rouille durant le temps & espace de dix annees, à compter du ioui qu'ils seront acheuez d'imprimer. Inhibans & defendâs à toutes personnes de quelque qualité qu'ils soient, d'iceux liures imprimer ny exposer en vente durant ledict temps, sans le consentement & licence d'iceluy Azpilcueta ou d'iceluy Rouille, sur peyne aux contreuenans de confiscation desdicts liures & d'amande arbitraire, despens, dommages, & interests des parties. Voulons & nous plaist que & faisant mettre au commencement ou à la fin desdicts liures vng extraict sommaire de ces presentes, elles soient tenues pour suffisamment significes. Si vous mandons, & à chascun de vous endroit soy, & comme à

MARTINI
AZPILICUETA
DOCTORIS NAVARRI
TABULA INSCRIPTIONIS
Insignis forma, doctrina insignior unus:
At superat summi cultus utrunque Dei.

V I T A

MARTINI AZPILCVETÆ

I. V. D. EXIMII NAVARRI
NUNCVPATI.

Julio Roscio Hortino auctore.

MARTINVS AZPILCVETA duabus honestis familiis ortus est: paterna quidem Azpileueta, quam semper vsurpauit: materna verò Bazana. Ex vtraque viri illustres nostris temporibus extiterunt. Et pœna quidem Vicecomes Solaniæ Præfatus in armis emittit: ex altera verò viri generosus in illis montium angustiis, quæ Galliam à proximis regnis determinant, aduersus hæreticos quasi murum seclæ perpetuò opposuit. Quomobrem ante aliquot annos ob egregiæ operum Reipub. Christianæ nauatam à Philippo Hispaniarum Rege potentissimo annua certa stipendia consecuti sunt: Martinus verò natione fuit NAVARRVS, quam ita extulit, vt quod nomen erat regionis, sui generis quasi proprium vendicans, cognomento NAVARRVS nuncuparetur. Porro NAVARRVS ad montem Pyrenæum tacet, cuius pars illa, quam Solariagam incolæ appellant, à B. Sacerdote D. Petri discipulo fidei, qua imbuta fuerat, ita tenuit, vt nec hæreticorum vicinia infesta sic vnuquam, & contra errantes, impiasque opiniones, quibus Ecclesia Christiana illis in locis tanquam tetapelstatibus agitur, vindicem se, & hostem præberet. Quamquam neque de patris dignitate, neque de fumosis maiorum imaginibus scribere instituit, quos ille egregius factis ita superauit, vt eorum commendationem minimè requirat. Is igitur anno à partu Virginis CIO. MD. XCIII. die festo S. Lucie in hanc lucem prodit, vt lucem maximam afferret non modo patriæ ac suis, sed vniuerso orbi terrarum. Quo eodem tempore penè, & in eadem Hispaniæ parte, quæ ad Pyrenæum pertinet, alterum gentium lumen exortum est. Ignatius is, quem Societas IESV parentem agnoscit: cuius fructus tantus exiit in religionem Christianam, vt penè nulla sit orbis terrarum pars, ad quam non Ignatii nomen, vel alumnorum eius vox vix peruaserit. Puerum ex iis, quæ consecuta sunt, licet coniscere in strictissima disciplina educatum fuisse, æque ex nobili dumo non profanos hausisse spiritus. Postquam verò in religione, & humanioribus litteris adoleuit, Complutum conuolauit, tanquam ad mercatum omnium disciplinarum, vt philosophiæ operam daret. Quo toto tempore, neque fabulis Poëtarum, neque Oratorum pigmentis delibatus, neque Sophistarum tendiculis irretitus, quod in singulis purum erat ac solidum quasi apis delibauit. Nam ex Rhetorum scholis tantum atripuit, quantum sibi ad scribendum scriis esse videretur, atque è subfelliis philosophorum quidquid acceperat, ad animi curationem longè sapientius Platone traduxit. Eadem mente ad diuinam litterarum studia & præsertim ad Scholasticam Theologiam in eadem Academia accessit. Inde Tolosam proficiscitur, quæ illustri Galliæ ciuitas omni semper laudatarum artium gloria floruit. Hic vbi consedit Azpileueta Iuri Pontificio, ac Ciuili ita incubuit, vt celeriter laurea donatus ex discipulo magister factus, vtrîmq; ius, Catharci primum, deinde Tolosæ magna cum laude fuit interpretatus. Verum, dum in hac Galliæ luce agit, vnde sperabant omnes, vt breui magnas opes referret, quas ille minimè omnium expetebat, cohortante Francisco à NAVARRA affine suo & Archiepiscopo Valentino in Roucualis Regularium Canoncorum D. Augustini Ordine nomen dar: cuius ordinis insigne perpetuò prætulit, & habitum. Non multo post eundem Archiepiscopum secutus, Salmanticam venit, urbem celeberrimam fama litterarum, in cuius Gymnasio primam cathedram obtinuit, & maximo cum omnium plausu eam partem Iuris Canonici, quæ Decretû dicitur, explicauit. In quo dicendi munere eum annos quatuordecim posuisset, à Ioanne III. Lusitanie Rege, Carol V. Imperatoris gratia Combreteam accitus est, vt tunc nascentem Academiam doctrina, industriâque sua promoueret. Hic mille aureos quotannis ex lectione Iuris Pontificij retulit, in cuius prima sede annos circiter sexdecim summa cum laude versatus est. Non exiguum autem diligentæ suæ fructum retulit, quod postquam diu persanctus, legendi munere tude donatus, duplex ei resectatum est honorarium. Post id tempus totum se ad iuris responsa reddenda conuertit, quæ in ipsa illa studiorum curatione nemini non patebant. Verebatur autem eo in cõfessionibus Ioanna Austriacæ, eiusdemque nepotes Bohemiæ Principes. Atque hæc quidem extra Italiam. Quæ verò ad urbem venient acciderunt paucis attingamus. Dum hæc agit procul ab ambitione, & curis humanis, cogit Bartholomæi Caranzæ Archiepiscopi Toletani causam rueri, atque Vlysi pone, id est ex vltimis Lusitanie finibus penè octogenarius Romam contempere. Cum ad Vr-

COMMENTARIUS IN CAP. INTER VERBA.

XL. Q. III.

*IN QVO DE GLORIA, HONORE, LAVDE,
ac bona fama, deque ingloria, vituperio, infamia, & detractioe, premissio
nonnihil de silentio, & loquutione profunde, & resolute traditur, quan-
doque cuiusque horum appetitio, auditio, aut dictio sit virtu-
tis, aut vitij actus, & qua bona, quaque mala,
mortifera, vel venialis.*

P R O E M I U M.

DONATURVS leuitate illum commentarium in quoddam celeberrimum
celeberrimi Gregorij elogium, iam pridem quibuldam de causis sermone
Hispano compositum, in quo tractaueramus de laude, & vituperio, deque
gloria, & ingloria, fama, & infamia, deque bene, maleque verborum me-
ritis: in primis quàm humilissime inuoco verbum illud supernum à patre coe-
terno ante secula genitum, & vni cum eodem patre ante eadem secula pro-
ducens Spiritum sanctum vtrique coeuum, qui linguas etiam infantium effi-
cit disertas, cuiusque virtute verbum caro factum est, vt gloriosissima Virgi-
ne matre Maria, que ante preces necdum obsecrata fauorem donat, & admi-
seras materas explicat vlnas, totam eorum Trinitatem, tandemque indiui-
duam unitatem exorante, ita explicemus verbis aptis, eisdemque sancte Ro-
mane Ecclesie, cuius censuræ omnia submittimus, probatis verborum fructum, eorundemque damnum,
quo semper defecata, fructuosa, ei que placida loquamur, & audiamus, Amen.

A R G V M E N T U M.

PRÆMONEO te in primis, Christiane Lector, quod regiensi mihi prima sancti Iuliani cathedra in sacra Canonum sa-
cralitate in academia in Istra Comitricensi maximo cum favore Christianissimi Regis Iuani Lusitania huius nominis III.
& tertii regni Florentissimi, quorum obituro rogatus Caesar ille gloriosissimus, & Isabella eius vxor incomparabilis Augusta pro
praesenti Regi erat favor, in illi. Salomantica relicta eiusdem sancti Iuliani cathedra missa, cum viderer, verba inuisi cuiusdam
appellationis extrajudicialis tuis venit in mentem debitoris, an deberem respondere aduersario plene retaliando quantum cha-
ritas Christiana permittit, an omnino silere quatenus vera religio suadet, an mediū inter vtriusque tenere, cuius rei causa necesse fuit
Iudicia praesato commentario hispano praemissi, quorum omnium medallia gratia breuiter in summam in tria infra scripta rediga.

PRIMUM PRAELVDIVM.

SUMMARIVM.

- 1. Loquendum regulariter lingua loquenti aptiore.
- 1. Matera minoribus ex causa postponi.

QUOD duo prima praeludia con-
tinebant excusationem, & ra-
tionem, cur in hoc commen-
tario potius sermone hispano
quàm latino loquuti fuimus,
cum vnusquisque debeat vt ser-
mone illo, e uo aptius mente cõ-
cepta Cicterone auctore lib. I. officiorum, explicare
pntest, & cõsulari longe aptius potuisse me concepta
mea de literis latinis excerpta & imbibita, latine

quàm hispanè proferre. Cur iten edebam prius huic
commentarium nondum promissum, & quiddam
minus, quàm quaedam alia promissa, & maiora, cum
maiora minoribus praeponi debeant, capit. bene quib-
dam. 96. distin. cap. quorundam. de elect. lib. 6. cum
suis gloss. pro singularibus habitis, & cap. 1. 30. distin.
& ibi. Cardin. S. Sixti, & S. Thom. 2. 2. q. fin. art. 6. &
quest. 101. art. 4. & q. 117. art. 1. qualia sunt, que pos-
sunt honestè quidem donari, sed non exigi, I. mulier
bona. ff. de iure dotum. Guido. q. 407. Est enim ra-
tio excusandi, quod multa sint suo genere meliora
& maiora, magisque debita aliis, quatenus ob cir-
cumstantias personarum, temporum, locorum, & alias
frequenter postponi debent, & remotis haberi, cap-
nisi. de praeb. cap. Longimicus. 9. q. 2. Ius singu-
lare. ff. de legibus. capit. 1. & 2. 29. distin. & S. Tho.

MARTINI
AZPILCVETAE
DOCTORIS NAVARRI.

THEOLOGORVM NOSTRAE
ÆTATIS IURISCONSULTISSIMI,
& Jurisconsultorum maximi
Theologi, operum

TOMVS SECVNDVS
1699

QVI NONNULLAS EIVS IN DECRETALIBVS

Pont. Max. Constitutiones, & Gregorij XIII. Extraneas,
qua incipit de iplo. lucubrationes continet.

CATALOGVM LIBRORVM HVIVS TOMI
VALDE TEXTA CONDIXERIT

I
N
V
I
R
T
V
T
E

E
T
F
O
R
T
V
N
A.

LUGDVNI

APVD HÆREDES GVLIELMI ROVILLII

CVM PRIVILEGIO ET FACILITATE SENIORVM

M. D. LXXVII.

ELOGIA DVO CLARORVM MARTINI AZPIL-

CVETAE DISCIPVLORVM QVI

DVS PRÆCEPTOREM ILLI SVVM

exornant, duo item clarorum Poëtarum
de eo Epigrammata.

*Didacus Cosarrunias à Leiza Episcopus Segobiensis in epitome libri
1116. Decretalium cap. 1. num. 14.*

Receptum est frequentiori calculo circumstantias quæ non mutant criminis speciem, non esse reuelandas sacerdoti in interiori animæ iudicio. Thomas in 4. dist. 17. quæst. 3. Florentinus 3. par. tit. 17. cap. 17. §. 5. Silvester verbo Confessio. 1. quæst. 9. & verbo circumstantia. ac MARTINVS NAVARRVS, quem præceptorem Salmanticæ habuimus, ac nunc Comibrice non vulgari stipendio ius Canonicû profitentem propter eius summam iuris vtriusque sapientiam ac mores integerrimos, veneramus. Is inquam in cap. consideret, de penitent. dist. 5. in principio dum tractatum de circumstantiis exactissima diligentia expendit, hanc communem opinionem probat.

GREGORIUS CALANDRVS LVSITANVS T. C.

Candido Lectori S.

*Xpectabam, Lector beneuole, aliam maiorem occasionem, qua
possem Domino, ac præceptori meo officij mei debitum ex inte-
gro persolvere. Sed recens editio aureæ Enchiridij, siue Manua-
lus Confessariorum, & operum aliorum eiusdem frequentia nõ
pariuntur longiores moras, & me quasi nolentem cogunt utcum-
que prodire foras, ac illu veluti magna summa creditorem, leui
quodam, sed grati animi indice, munusculo prauenire, donec
pleno aliquando opere satisfaciam. Sic frondibus coronantur Diuorum Altaria, &
mola licant, qui thura non habet. Quod autem præcipue me ad hoc adigit, est, quod ar-
bitrer in republica Christiana esse, ut vel leuis notitia habeatur de magna estimatione eru-
ditionis eius, quam cum vita integritate coniunctam semper habuit, deque qualitate ope-
rum eius, quo libentius ea legantur. Ob oculos ergo propono tibi, Candido Lector, unum
nostri seculi doctrina, ac sanctitatis exemplar, D. MARTINVM AB AZPILCVETA. Doctore
NAVARRVM, qui tam præfato Manuali, quam omnibus aliis, vtrumque tibi sartum te-
ctum ostendit. Alterum quidem dum primu in se, deinde in aliis vitia omnia, atque pec-
cata remediis opportunis extirpat, & actus hominũ ad bene beatæque viuendam sedu-
to instruit. Alterum diu in iis rite peragendis omnia iuris diuini & humani, & vtriusque*

RELECTIO IN CAP. SI QUANDO DE RESCRIPTIS

PRÆFATIO.

QUONIAM multi huius Curie amplissima vici, etudiu, & studiosi cupiunt ut typis excudantur duæ Prælectiones, quas nos ante circiter quadraginta annos habuimus in inelyta Lusitaniæ Conimbricensi Academia, super cap. si quando. & cap. cum contingat. de rescriptis. occasione cuiusdam magnæ causæ beneficiariæ, quæ tunc occurreret, decreuimus eis inuicem gerere, implo-rata primum Sacrosanctæ Sedis Apostolicæ, cui omnia subiecto, immo & guttlibet alius melius in se sententiis, exoptata censura. Quoniam item ob ali-quas causas nonnullis viris, pietate, prudentia, & eruditione clarissimis, in quibus est Reuerendissimus in Christo Pater F. Sixtus Fabri Lusitanus, Illu-strissimi Ordinis Prædicatorum, Magister Sacri Palatii, vitam esse gratius fore Deo Opt. Max. ut tacitis nominibus iugantium, & dignitatis, super qua litigabatur, id fieret, abstulimus illa, & quædam alia ad veritatem doctrinæ parua pertinentia, quibus daturus alius, quæ utiliora sunt, eis subditur.

THEMA SEV CASVS.

QUIDAM A. Canonicus Ecclesiæ cathedralis D. renouauit suam Canoniam in fauorem patris C. qui tunc erat infans, reser- uato sibi accessu. & regressu. & contra patrem dicti C. renouauit quendam Cantoriam, & canonicatum alterius Ecclesiæ cathedralis D. in fauorem prefati A. reseruato etiam accessu, & regressu prefato patri dicti C. Mortuo autem post multos annos predicto A. quidam E. accepit predictam Cantoriam, & cepit possessionem, uti vacantem per eius uocatum, & tunc consilium iudicis Reginalis à Papa concessi. Quare prefatus C. qui iam erat Archidiaconus alterius Ecclesiæ petiit prefatam Cantoriam à predicto E. rursus dicti regressu, & accessu sibi à Papa concessi cum hæc clausula, Quod in casu non solutionis pensetur esset uinculus predictæ Cantoria, & Canonici u. & quod tunc ac dicto A. cedente, vel decedente, seu Cantoria, ac Canonici, & præbenda D. huiusmodi quouis modo vacantibus, etiam apud Seilem, &c. Non obstantibus, &c. Et si horum expressis, &c. Quorum tenores haberebatur pro expressis, &c. Quibus sic stantibus quaesita sunt duo à predicto Doctore Marto ab Azpilicueta Navarro, qui tunc regebat cathedram primariæ suæ in conu. iarchæ Lusitanæ Academia Conimbricensi. Alterum est, An excep-tiones, quæ opponerentur contra C. & suam regressum essent legitimæ. Alterum, An causa nullitatis, quæ opponeretur con-tra executores predicti C. & eius censuræ essent efficaciæ. Qui quidem Doct. quia tunc interpretabatur titulum de rescriptis, ne fraudare audientes interpretatione illius, primo quaesitum disputauit super cap. si quando. quasi quoddam auct. canoniceius: & secundum super cap. cum contingat. ut alterum etiam auct. arrium eius, allegando bona fide pro utroque litigante, quæ uideban-tur alleganda: & suam pro patre, quæ sibi uidebatur reman. sententiam pronuncians.

PRIMUM PRAELVDIVM.

SUMMARIVM.

1. Rescriptum ad lites surreptiuè regulariter ipso iure vali-dum: ad beneficia uero non, nec executorum ipsius deputatio.
2. Rescriptum ad beneficia sine speciali mandato valet.

DISPUTATVRVS igitur prius qualicum, nempe, An excep-tiones oppositæ ab E. contra C. de accessum, vel regressum eius sint legitimæ, præmittendum erit primam sub quo genere re-scriptorum ea litteræ accessus, & regressus sunt constituendæ. Et certum est pri-mum, inter rescripta ad beneficia constituendæ esse,

qua parte facultatem ad præfatam Cantoriam accedendi, cum vacaret, continet: quoniam nisi hinc fir-tum datæ principaliter ad lites definitas ac diri-mendas, sed ad allequendum beneficium ut palam est.

Ex quo infertur primum, casu ipso iure nullas esse, si sint surreptitiæ. Siquidem licet rescriptum ad lites surreptiuum, non sit regulariter ob id ipso iure nul-lum, secundum glossam in cap. ad audientiam. 2. de re-scriptis. quam communiter ibi, & uique sequitur: ta-men rescriptum ad obtinendam beneficia, regulariter ipso iure nullum est, si surreptiuum fuerit, secundum præfatam glossam in cap. ad audientiam. 2. de re-scriptis. ad omnibus receptum. Adeo quod deputatio quoque executorum, & iudicium illi accessoria, licet sit quod-dam rescriptum ad lites, est ipso iure inutilis, cap.